

שנינו במשנה: ערבי פסחים סמוך למנחה (11) לא יאכל אדם עד שתחשך.

איבעיא להו: האם סמוך למנחה גדולה תנן, דהיינו מסוף שעה ששית, שזמן מנחה גדולה הוא בשש ומחצה [שאו הוא זמן הקרבת תמיד של בין הערביים המוקדם ביותר בשנה, כשחל ערב פסח בערב שבת], וחצי שעה קודם לה אסור לאכול.

או דלמא סמוך למנחה קטנה תנן, שהוא בסוף שעה תשיעית, שזמן מנחה קטנה הוא בתשע ומחצה [שאו הוא זמן הקרבת התמיד כל השנה]?

וצדדי האיבעיא הם:

האם סמוך למנחה גדולה תנן, כי הטעם שאסרו לאכול בערב פסח הוא משום קרבן פסח, מהחשש דילמא אתי למימשך בסעודה, וצ-ב ואתי לאימנועי מלמיעבד קרבן פסחא, (1) ולכן האיסור הוא כבר משעה ששית. (2)

משום רבי אלעזר בר רבי שמעון: מקדשין על השכר.

מטעימת יין, היינו, מה שאמרו שהמברך צריך שיטעום, די בכל שהוא.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: צריך לשתות מלא לוגמא [והוא רוב רביעית. תוד"ה אם טעם]. (10)

אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל דמן נרש ממקום ששמו נרש: המקדש וטעם מלא לוגמא, יצא. ואם לאו — לא יצא.

אמר רב נחמן בר יצחק: אנא תנינא לה לאותה ברייתא משמיה דרב גידל ולא נזכר בה לא גידול בר מנשיא, ולא גידול בר מניומי. אלא גידול סתמא.

ומבארנין: למאי נפקא מינה? למירמא אדידיה. שלא נוכל להקשות מדברי רב גידול על ברייתא זו, כי שמא הוא רב גידול אחר.

הערביים הרי גם בבקר היו מקריבין מנחת חביתין ומנחת התמיד. ותיצו שאה"נ אלא שבשחרית יש שם אחר "תפילת שחרית". ועוד לפי שאמרו הוי זהיר בתפילת המנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפילת מנחה ושמה בשעת הקרבת המנחה נענה ולכך היא נקראת תפילת מנחה שאו היה שעת רצון. תוד"ה סמוך.

1. וגם לאחר שסיים לעשות הפסח אסור הוא באכילה כדי שלא ימהר בעשיית פסחו כדי לאכול אח"כ, ויעשה פסח שלא כראוי. תוד"ה ואתי.

2. אף שזמן הקרבת הפסח הוא רק אחר התמיד, דהיינו בשמונה ומחצה, ומדוע הקדימו כל כך

10. ועוד כתבו התו' שמשערים כמלא לוגמיו לכל אדם בשלו ובאדם בינוני הוי רוב רביעית ולעוג מלך הבשן צריך יותר מכך.

וכתב הר"ן דעכ"פ אי"צ לשתות יותר מרביעית אף לעוג מלך הבשן ואינו דומה ליוה"כ שמשערין לעוג מלך הבשן במלא לוגמא ידידיה ממש אף שהוא יותר מרביעית ששם הטעם משום יתובי דעתיה וכל אחד מיתבא דעתיה דמלא לוגמא שלו אבל בקידוש שכל הכוס אינו אלא רביעית א"א שיצטרך לטעום יותר מרביעית אלא צריך לשתות הפחות משני אלו או מלא לוגמיו או רביעית.

11. הקשו התו' למה נקראת תפילה זו בשם "מנחה", דאי משום שהיו מקריבין מנחה בין

רבותיה דאגריפס שלא יאכל בתחילת השעה התשעית?

והרי כבר חל איסור עליה מעיקרא, משש שעות ואילך. וכי משום שהוא לא אכל עד עתה נתיר לו לאכול בזמן האיסור.

ומקשינן על הראיה: אלא מה תאמר, שפמוך למנחה קטנה תנן.

סוף סוף עדיין יקשה לך: מאי רבותיה דאגריפס? והא מטיא יגיע ליה זמן איסורא באמצע סעודתו, ובודאי שאסור לו להתחיל אפילו קודם האיסור.

ואפילו לרבי יוסי דסבר לעיל [ק א] שהמתחיל בהיתר אין לו להפסיק, כאן יודה שאסור לו להתחיל. שהרי מעיקרא לדעת כן הוא מתחיל, כדי להמשיך בתוך זמן האיסור, וכאילו הוא מתחיל באיסור דמי.

ומשנינן: היינו רבותיה דאגריפס: מהו דתימא תשע שעות לאגריפס כארבע שעות

או דלמא פמוך למנחה קטנה תנן, שאז כבר נשחט הפסח [שזמן שחיטתו הוא בשמונה ומחצה], ואם יאכל בסוף שעה תשיעית אין כאן חשש שימנע מלהקריב את קרבן הפסח. אלא החשש הוא משום מצה, (3) דילמא על ידי שהוא אוכל עתה אתי למיכלה למצה בערב אכילה גסה? (4)

תא שמע מהא דתניא: אפילו אגריפס המלך, שהוא היה רגיל לאכול בתשע שעות, בתחילת השעה התשיעית — אותו היום לא יאכל עד שתחשך!

אי אמרת בשלמא פמוך למנחה קטנה תנן, היינו רבותיה דאגריפס. שאעפ"י שהוא עדיין לא אכל היום, וגם בשעה התשיעית עדיין לא הגיע זמן האיסור, שהרי רק מסוף השעה התשיעית אסור לאכול, בכל זאת לא יתחיל לאכול בשעה תשיעית, כי הסעודה תימשך עד לתוך זמן האיסור. אלא יתענה ולא יאכל כלל.

אלא אי אמרת פמוך למנחה גדולה תנן, מאי

והמהרש"א תירץ עפ"י דברי התוס' שם. דמי שלא אכל מהפסח אינו נקרא רשע כיון שהקריב את הקרבן פסח ואכילת פסחים לא מעכבא. ולכן נקט טעם דמצה, דודאי אכילה מעכבא בה, שהרי אין בה מצות עשייה מלבד אכילתה.

4. שלא יצא בה ידי חובת מצה, לפי שאינה אכילה כלל דבקדשים חשבינן ליה כמזיק, וביה"כ פטור על אכילה כזו. רשב"ם ותוד"ה דילמא.

[ולעיל בריש פרקין פירש הרשב"ם "כדי שיאכל מצה לתיאבון משום הידור מצוה". משמע דחשיב מיהא אכילה אלא שאינה מהודרת. ועיין ח"י חת"ס ורש"ש בישוב הסתירה

את איסור האכילה? יש לומר, מכיון שבדיעבד אם שחט את הפסח קודם התמיד כשר, לכן אסרו לאכול תיכף אחר חצות. אור חדש.

3. כתב הרשב"ם דאף שגם משום פסח איכא למיחש לאכילה גסה, שלא יצא בה כלל, בכל זאת נקט משום מצה, כי בלחם גם באכילה מועטת הוי אכילה גסה. ועוד, שטעם דמצה שייך גם בזמן הזה, ואילו טעם דפסח לא שייך בזמן הזה דאין קרבן פסח.

והתוס' דחו את התירוקן השני של הרשב"ם. דהא מוכח לקמן בגמרא גבי רב ששת דיתיב בתענית כל היום, דגם לפי הטעם של פסח אסור אפילו בזמן הזה. תוד"ה דילמא.

תרגימא. מותר לאכול מן המנחה ולמעלה פירות ובשר בלא לחם [ולשון "מטביל" משום שכל אכילתם היתה על ידי טיבול המאכל בחומץ או במי מלח, וכדומה].⁽⁷⁾

רבי יצחק מטביל בירקי. היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה, לפי שאינו משיב.

תניא נמי הכי שמותר לאכול דברים שאינם משיבועים: **השמש מטביל בבני מעיין,** אפילו מן המנחה ולמעלה יכול לאכול בני

לדידן דמי. כי מאחר שהוא רגיל לאכול בתשע שעות הרי שגם בערב יאכל מצה לתיאבון, כשם שהאכילה שלנו בארבע שעות אינה מונעת מאתנו לאכול בערב מצה לתיאבון. ולכן יהא מותר לו להתחיל קודם זמן האיסור למרות שאכילתו תימשך תוך זמן האיסור.⁽⁵⁾

קמשמע לן שאסור לו לאכול.⁽⁶⁾

אמר רבי יוסי: אבל מטביל הוא במיני

הצד דסמוך למנחה גדולה תנן, מה שנקטה הגמרא טעמא דילמא אתי לאימנועי מלמיעבד פסחא הוא לאו דוקא. אלא שיש לומר גם משום מצה, שהרחיקו לאכול ממנחה גדולה כדי שיאכל מצה לתיאבון, וחד מתרי טעמי נקט. ורק לפי הצד דסמוך למנחה קטנה תנן הטעם רק משום מצה ולא משום פסח.

וממילא למסקנא אין פשיטות, רק דלא שייך טעם דילמא אתי לאימנועי מלמיעבד פסחא. דאם כן, מאי רבותא דאגריפס. אבל טעם דמצה לא נסתר גם אם נאמר דמנחה גדולה תנן. שיש לומר גם כאן, מהו דתימא תשע שעות לאגריפס כארבע שעות לדידן. על כן נקטינן לחומר לאסור ממנחה גדולה. ר"ן על הרי"ף ובחי' הר"ן.

7. ובראשונים מבואר שאינו רק היתר אלא מצוה לעשות כן. וכתב ר"י מלונל "שיותר יאכל מצה בתאוה בלילה עם טיבול קצת ביום יותר משיתענה לגמרי. שאכילה מועטת מעוררת תאוה לאצטמוכא וצריכה שתעכב הלחות שלא יגברו עליה ויסירו ממנה תאות המאכל".

ובארחות חיים כתב "ולא ירעיב עצמו. שהרעב מבטל תאות האדם, ושמא תבטל תאותו לגמרי. אלא לא יאכל אלא מיני תרגימא".

[בדברי הרשב"ם].

ועוד כתבו התוס' שיש תרי מיני אכילה גסה. יש שנפשו קצה מלאכול ועל אותה פטור ביה"כ שאינה אכילה כלל, ויש אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול אך מרגיש טעם באכילה. ועל זה קאמרה הגמרא בנזיר שאינה מצוה מן המוכרח. והא דפסח נאכל על השובע אינה אכילה גסה כלל שהוא עדיין מתאוה לאכול קצת.

ויש ראשונים שפירשו בסוגיין דאכילה גסה היינו שלא בתיאבון ואין הכוונה לאכילה גסה ממש. הראב"ד ותלמיד הרשב"א.

5. הרשב"ם. משמע שבזמן האיסור אין הוה אמינא להתיר לאדם פרטי. אך שעה תשיעית הואיל ולכל העולם מותר להתחיל, רק למלך סעודתו גדולה ואי אפשר מבלי שתימשך סעודתו לתוך שעה עשירית, יש מקום לאסור. והוה סלקא דעתין שלא נתחדש בו האיסור כיון שהוא כארבע שעות לדידן. קמ"ל דאסור. חת"ס.

6. אבל אי הוי תנינן סמוך למנחה גדולה, אין שום רבותא באגריפס. שהרי הטעם משום שמא ימנע לעשות את הפסח ולא משום אכילה גסה דמצה. הלכך שמעינן מינה דמנחה קטנה תנן. רשב"ם.

והר"ן כתב שהאיבעיא לא איפשיטא. כי לפי

רבא הוה שתי המרא כולי מעלי יומא דפסח, כל היום של ערב הפסח. (11) ועשה זאת כי היכי דנגרריה לליביה, שהיין מושך את הלב לאכילה, דניכול מצה טפי לאורתא שיאכל בערב הרבה מצה. (12)

אמר רבא: מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר? (13)

דתנן: בין הכוסות הללו, בין כוס הראשון קז-א לשני, או בין השני לשלישי, ששותין בליל הסדר:

מעיים⁽⁸⁾ כדרך שהוא רגיל לאכול כל השנה. כי מאחר שהוא מתעסק בהן הרי זה צער בשבילו אם לא יאכל מהן, (9) וגם שאינם משביעין, ונותנן לפני האורחים.

ואעפ"י שאין ראיה לדבר שהעוסק בדבר ואינו נהנה ממנו הוא מצטער, יש זכר לדבר!

שנאמר "נירו לכם ניר [תחרשן] ואל תזרעו אל קוצים". כלומר כשאתם טורחים, תטרחו בדבר שאתם יכולים ליהנות ממנו. (10)

כלום. וכמו כן כשהאדם אוכל קצת לבו נמשך יותר. אבל כשלא אכל כלל ונתייאש אין לבו נמשך אחר אכילה והוי כזורק אבן לחמת. תוד"ה נירו.

ובמרדכי הקשה גם כן כקושית התוס'. ולכן כתב לבאר ששתי חרישות יש, מתחילה חורשין כדי להמית השרשים הרעים שבקרקע ואח"כ חורשין עוד פעם כדי לזרוע. וזה פירוש נירו לכם ניר כדי שהזריעה תהא בלא קוצים. וזוהי הראיה שכשם שהחרישה הראשונה גורמת שהחרישה שאחריה תועיל יפה לזריעה כמו כן אכילה גוררת האכילה שאח"כ, שהאכילה מרחבת בני המעיים לקבל המאכל של הסעודה שיאכל אח"כ בתיאבון.

11. היינו בכל שעות היום, כמבואר להלן קח א בתוד"ה אלא, שמעט יין מיסעד סעיד ורק הרבה יין מגרר גריר. קרבן תודה.

12. מוכח מכאן דאע"ג דיוצא בכזית אחד של מצה מ"מ מה שאכל יותר הכל נחשב למצוה. אבני נזר או"ח סי' תמ"ח סק"ז. [ועיין קהלות יעקב ברכות סי' ו' וסי' ז].

13. הלשון מיגרר גריר הוא לאו דוקא שהרי אין ראיה משם רק דאינו סועד אבל לא שמענו

8. לא בבני מעיים של קרבן הפסח קאמר, שהוא אסור באכילה עד הלילה. אלא בבני מעיים של בהמות ששוחטין לכבוד יו"ט. ספר המכתם. וכ"ה ברשב"ם.

יש מהאחרונים שכתב שמדובר בבני מעיים של פסח שהם כמו גידין הרכים שמותר לאכלן מבעוד יום. צפנת פענח הל' ערכין פ"ג סוף הי"ג.

9. רש"י. וקשה דא"כ אמאי נותן לפני האורחין הרי הם לא עסקו בהן. תו' חכמי אנגליה. וברשב"ם מפרש שנותן גם לאורחין המנויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מצה ופסח לתיאבון שאכילה גוררת אכילה. [ועיין לקמן בעיונים]. [10]

10. רש"י. והרשב"ם מפרש שחורשין את הקרקע כדי שתקבל את הזריעה ואם אינה חרושה אינה מקבלת את הזריעה, וכמו כן אדם האוכל דברים שאינם משביעין הם פותחין את הבני מעיים ומרחיבין אותם ויקבל המאכל של סעודה אח"כ לתיאבון.

ובתוס' הקשו, דהא חרישה זריעה שני דברים הם, ואינו דומה לשתי אכילות. ולכן הם מפרשים שהכתוב אומר "ואל תזרעו אל קוצים" שכל זמן שהקוצים נמצאים לא מועילה הזריעה